

OSMANLI-YUNAN SINIR ANLAŞMAZLIĞI SIRASINDA YAPILAN BİR DAHİLİ İSTİKRAZ TEŞEBBÜSÜ

Arzu T. TERZİ*

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşını müteakiben 13 Haziran 1878'de toplanan Berlin Kongresinde alınan kararlar arasında, Osmanlı Devleti ve Yunanistan'ın aralarında anlaşarak sınır düzenlemesi yapmaları maddesinin yer alması¹, iki devlet arasında bir gerginliğin oluşmasına sebep olmuştu. Osmanlı Devleti bu karara karşı çıkmasına rağmen, Avrupa Devletlerinin baskıları neticesinde Yunanistan ile olan sınır meselesini çözümlmek için, görüşme yapmaya karar vermişti. Ancak Preveze'de yapılan ilk görüşmeler neticesiz kalmış, bunun üzerine Yunanistan Berlin anlaşmasının 24. maddesi gereğince büyük devletlerden arabuluculuk yapmalarını istemişti². Büyük devletler ise kendi aralarında Berlin'de toplanarak, Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'a toprak vermesine ve dolayısıyla bir sınır değişikliğinin yapılmasına karar vermişlerdi.

Bu devletlerin yaptıkları girişimler sonucunda Osmanlı Devleti, 8 Şubat 1881'de prensip olarak Yunanistan'a toprak verilmesi ve meselenin İstanbul'da bulunan büyük devletlerin elçileriyle Osmanlı delegeleri arasında yapılacak bir konferansta çözümlenmesi fikrini benimsedi. Ancak İstanbul'da yapılan görüşmelerde, altı yabancı devlet elçisinin Osmanlı Devleti'nin aleyhinde bir sınır düzenlemesini önermeleri üzerine, Bâbü'lî, bunu kabul etmeyerek gerekirse bir savaşın göze alınabileceğini bildirdi³.

* Dr. , İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

1 Nihat Erim, *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, (Osmanlı imparatorluğu Andlaşmaları)*, I, Ankara 1953, s. 413.

2 göst. yer.

3 Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 303. Yunan tashih-i hudud meselesine dair Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), *Yıldız Esas Evrakı*, nr. 35-35/31-113-111'de kırk gömlek içinde toplam 171 adet evrak mevcuttur. Ayrıca tafsilat için bkz. Osman Nuri, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, II, İstanbul 1327, s. 654 - 663; Ali Fuat Türkğeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyâsiye*, II, Ankara 1957, s. 168 - 191.

Osmanlı - Yunan tashih-i hudud meselesi bu şekilde bir seyir takip ederken, diğer yandan Osmanlı Devleti Yunanistan'la arasında çıkması muhtemel bir savaş için hazırlıklara başlamıştı. Osmanlı-Rus savaşı yeni bittiğinden devlet büyük malî sıkıntılar içerisindeydi ve savaş hazırlıkları sırasında yapılacak bu olağanüstü askerî masrafları karşılayabilmek için malî imkânlarla ihtiyacı vardı. Devletin içinde bulunduğu durumun bir dış borçlanmayı da imkansız kılması sonucunda, malî bir tedbir olarak memleket çapında bir iç borçlanma yoluna gidilmesine karar verildi⁴.

Dahilî istikraz, emlak sahibi halktan, senelik verdikleri emlak vergileri kadar bir meblağın bir defaya mahsus olmak şartıyla borç alınması şeklinde tahsil edilecekti. İstikraz için, 2.250.000 lirası bu şekilde toplanmak, 750.000 lirası ise daha önce Osmanlı-Rus savaşı esnasında tertip edilen mecburî istikrazdan alınan meblağlara karşılık olarak verilmek üzere, % 10 faizli ve altı sene müddetli 3.000.000 liralık tahvil çıkartılması uygun görülmüştü. Toplam olarak 1.500.000 aded basılacak olan bu tahvilin, 1.000.000 adedi 1.5 ve 500.000 adedi ise 3 lira tutarında olacaktı⁵.

8 Rebiülevvel 1298 (8 Şubat 1881) tarihinde iradesi sadır olan⁶ dahilî istikraza âit sekiz maddelik bir nizamnâme neşr edilmişti⁷. Buna göre olağanüstü askerî masraflara sarf olunmak amacıyla başvuru olan dahilî istikraz (madde 1), herkesin yıllık verdiği emlak vergisinin bir misli nisbetinde tahsil edilecek, ancak bu iç borçlanmadan, nizamiye ile askerî hizmette bulunan redif efradı ve kol ağası rütbesine kadar olan nizamiye ve redif zabiteleri müstesna tutulacaktı (m. 2).

İstikrazın yıllık faizi % 10 ve sermayeye mahsub akçesi, anapara'nın tamamının senelik altıda biriydi (m. 3). İç borçlanmanın toplam miktarı ise 1 lira = 100 kuruş hesabıyla 300.000.000 kuruş olup yarısı 150'er ve diğer yarısı 300'er kuruş olmak üzere tabî edilecek, toplam 1.500.000 aded tahvil ile toplanacaktı (m. 4).

⁴ Bu mesele sırasında, devletin dahilî istikrazla birlikte başvurduğu bir diğer malî kaynak, İstanbul ahalisinden bir defaya mahsus olmak üzere vergi-i şahsî adı verilen bir verginin toplanmasıydı. Vergi-i şahsî için bkz. Arzu T. Terzi, "Osmanlı-Yunan Tashih-i Hudud Meselesi Sırasında Başvurulan bir Malî Kaynak: Vergi-i Şahsî", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Münir Aktepe Armağanı, Sayı: 15, İstanbul 1997, s. 535-545.

⁵ BOA., *İrade-Meclis-i Mahsus (MM)*, nr. 3202/4; BOA., *Meclis-i Tanzimat Defteri*, nr. 6, s. 242.

⁶ *İrade-MM.*, nr. 3202; *Meclis-i Tanzimat Defteri*, nr. 6, s. 243.

⁷ *I. Tertip Düstür Zeyli*, I (1298), s. 35-36; *Tercüman-ı Hakikat*, 11 Rebiülevvel 1298, nr. 2'de yayınlanan bu nizamnâme, *İrade-MM*, 3202/1'de ve *Meclis-i Tanzimat Defteri*, nr. 6, s. 241'de bulunmaktadır.

Tahvillerin 225.000.000 kuruşluğu herkesin emlak vergisinin bir misli olarak toplanacak meblâğ karşılığında verilecekti. Kalan 75.000.000 kuruşluk tahvil ise daha önce zorunlu olarak istikrazına karar verilen meblağa mahsuben şimdiye kadar toplanan miktara karşılık dağıtılacak ve bunun 400 kuruşu bir liradan hesap edilecekti (m.5).

Dahilî istikraz, 1297 malî senesinin Mart-Mayıs aylarında toplanacak (m. 6), istikraz olunacak para, bir altın, yüz kuruş hesabıyla ve diğer paralar buna kıyasen tahsil kılınacaktı (m. 7).

Bu iç borçlanma, % 10 faiziyle birlikte 1297 senesi Mart ayı başından itibaren 6 sene zarfında halka tamamen geri ödenecekti. Tahvillerde ana para ve faizler karşılığı her yıla âit ikişerden toplam 12 kupon bulunmakta idi. Ödemeler Şubat ve Ağustos ayları sonunda yapılacak, ancak birinci altı aylık taksitin faizi verilmeyecekti. Bu kuponlar, âit olduğu seneler gelirine mahsuben bütün mirî sandıkları ve gümrük idarelerince taksit vakitlerinde nakit akçe gibi kabul edilecekti (m. 8). İstikraz için çıkarılacak tahviller aynı fiyatla, mükellefler dışındaki isteklilere de satılacaktı.

Nizamnâmenin neşrinden sonra Bâbîâlî tarafından tahvillerinin Matbaa-i Âmire'de basılması kararlaştırılmıştı⁸. Bir müddet sonra Matbaa-i Âmire'de tahvil koçanlarının kalıbları hazırlanarak, basımına ve numaralarının konmasına başlandı⁹. Devlete yaklaşık 2000 liraya mâl olan bu tahvillerin tab'ı, Hazine-i celîle ressam ve hakkâkı Kadri Efendi tarafından yapılmıştı¹⁰.

Dahilî istikrazı, mükelleflerinden emlak vergisi tahsildarları toplayacaktı¹¹. Senedlerin basılma işlemi yukarıda ifade edildiği şekilde tamamlandıktan sonra istikrazın toplanması için belediye dairelerindeki memûrlara gereken emir verilmişti¹².

İstikraz toplanırken halk arasında bazı şikâyetler meydana gelmiştir. Babadan kalma evlerinde oturan ve emlak vergisini dahi veremeyen bir kısım

⁸ *Cerîde-i Havâdis*, 27 Rebiülevvel 1298, nr. 4545.

⁹ *Cerîde-i Havâdis*, 14 Cemâziyelevvel 1298, nr. 4597, s. 1

¹⁰ Kadri Efendi'nin hazırladığı bu tahvillerin, Avrupa'da basılan bu gibi evrakdan daha güzel olduğu ileri sürülmüştür (*Tercüman-ı Hakikat*, 10 Zilkade 1298, nr. 986, s. 1).

¹¹ İstanbul'da emlak vergisi tahsildarları dahilî istikrazla birlikte vergi-i şahsî adı verilen vergiyi de toplamakla görevli olduklarından memurların işi 2-3 misli artmıştı. Bu durum her iki verginin de toplanmasını geciktireceğinden, işlerin sür'atlendirilmesi amacıyla gerek vergi-i şahsî ve gerekse dahilî istikraz hasılatının % 4'ü bunlara maaş olarak ödenmek şartıyla, önce 30 (*Tercüman-ı Hakikat*, 20 Cemâziyelevvel 1298, nr. 847, s. 1) bir müddet sonra ise 11 Cumadelâhır 1298 (11 Mayıs 1881 de Şehremânetinde toplanan özel komisyonun kararı ile 60 kadar (*Tercüman-ı Hakikat*, 12 Cumadelâhır 1298, nr. 864, s. 1) tahsildar daha vazifelendirilmiştir.

¹² *Tercüman-ı Hakikat*, 19 Receb 1298, s. 1.

halk zaman zaman, bu istikrazı ödemekte zorluk çektiklerini bildirmişlerdi¹³. Bunun yanısıra emlak sahibi yabancı tebaa adı geçen vergiyi protesto için bir araya gelip toplantılar düzenlemişlerdir. Bu durumdan Bâbüâli'nin haberi olduğunda ise sefir tercümanlarıyla bir görüşme yapılarak bu gibi toplantıların nizama aykırılığı ve vergiyi ödemek istemeyen yabancı uyruklulara Osmanlı tebaasıymışlar gibi muamele edilip cezaî işlem uygulanabileceği bildirilmişti¹⁴.

Memleketin diğer ahalişi gibi savaştan yeni çıkmış ve ekonomik yönden sıkıntı içerisinde bulunan İstanbul halkı da istikrazın toplanması sırasında epeyce zorluk çekmekteydi. *Ceride-i Havâdis* gazetesinde çıkan bir yazıda "Mart'tan itibâren vergi-i şahsî ve istikrazın istihsaline gayret edileceğinin zannedildiği, ancak ahalinin fakr u zarûretinin tarif olunamaz bir derecede olduğu" beyan ediliyordu¹⁵.

Sonuç

XVIII. ve özellikle XIX. yüzyıllardaki savaşlar Osmanlı Devleti için genel bir malî bunalım sebebi olmuştu. Bu cümleden olarak Osmanlı Devleti 1878-Rus savaşından ekonomik yönden oldukça yıpranmış bir halde çıkmıştı. Böyle bir durumda iken Yunanistan'la arasında sınır düzenlemesi meselesinin baş göstermesi ve iki devlet arasındaki anlaşmazlığın bir savaşa yol açabileceği ihtimalinin kuvvetlenmesi, devleti birtakım malî kaynaklar aramaya sevk etmişti. Neticede çare olarak bir yandan İstanbul ahalisinden vergi-i şahsî toplama yoluna gidilirken, bir yandan da memleket genelinde bir iç borçlanma yapılmasına karar verilmişti. İçinde bulunulan sıkıntı sebebiyle malî tedbirlerin bir an önce sağlanması için hemen harekete geçilmiş ve dahilî istikrazın ne miktarda ve nasıl tahsil edileceği tesbit edilerek, toplanmasına başlanmıştır.

Bununla beraber bir müddet sonra Osmanlı Devleti, Yunanistan'la yapılacak bir savaşta büyük devletlerin de kendi aleyhinde harekete girişebilecekleri, böyle bir durumun ise Osmanlı Devleti için daha tehlikeli olabileceği düşüncesiyle Osmanlı delegeleri ile altı yabancı devlet elçisi arasında yapılan ve yukarıda belirttiğimiz üzere bir süre önce kesilen görüşmelere tekrar devam edilmesini istemiştir. Görüşmeler sonucunda ise, 24 Mayıs 1881'de imzalanan bir anlaşmayla Kuzey Epir'in Osmanlı Devletinde kalması ve Teselya'nın Yunanistan'a verilmesi sûretiyle sınır düzenlemesi yapılmıştır¹⁶.

¹³ *Ceride-i Havâdis*, 22 Rebülevvel 1298, nr. 4540, s. 1.

¹⁴ *Tercüman-ı Hakikat*, 16 Rebülahır 1298, nr. 819, s. 1.

¹⁵ *Ceride-i Havâdis*, 17 Rebülahır 1298, nr. 4562, s. 3.

¹⁶ Tafsilât için bkz. Türkgeldi, *a. g. e.*, s. 172-191; Uçarol, *a. g. e.*, s. 302-303.

Netice itibarıyla, Yunanistan'la olan sınır meselesi, diplomatik yollarla Yunanistan lehine halledilmiştir. Meselenin savaşa başvurulmadan çözümlenmesinden sonra böyle olağanüstü bir tedbire gerek kalmadığı gerekçesiyle dahilî istikrazın toplanmasından vaz geçilmiştir. Sultan II. Abdülhamid, dahilî istikrazın kaldırılmasını öngören 27 Şevval 1298 (22 Eylül 1881) tarihli iradesinde o ana kadar toplanan meblağın hesap edilerek bir liste hazırlanmasını istemiştir¹⁷. Bir müddet sonra yayınlanan resmî ilânda ise, şimdiye kadar dahilî istikraz olarak ödenmiş meblağın, o yılki emlak vergilerinin yerine geçeceği bildirilmiştir¹⁸.

Devlet tarafından uygulamanın kaldırılmasına sebep olarak, bir iç borçlanmaya gidilmesine yol açan olayın ortadan kalkması, yani meselenin savaşa başvurulmaksızın sonuçlanması gösterilmiştir. Yapılan açıklamada, devletin büyük bir malî sıkıntı içinde bulunmasına rağmen, savaştan yeni çıkmış halkın karşı karşıya bulunduğu zorlukları böyle bir olağanüstü vergiyle bir kat daha arttırmamak için istikrazın toplanmasının durdurulduğu belirtilmiştir. Her ne kadar devlet bu şekilde bir açıklama yapmışsa da, istikraz için çıkartılacak senedlerin taksitlerinin 6 sene boyunca gümrüklerle birlikte bütün mîrî sandıkları tarafından ödenmesinin, gümrük gelirlerinin büyük bir kısmının bu yolda feda edilmesine sebep olacağı düşüncesi, dahilî istikrazdan vaz geçilmesine önemli bir sebep teşkil etmiştir¹⁹.

17 *İrade-MM*, nr. 3245.

18 *Tercüman-ı Hakikat*, 25 Zilkade 1298, nr. 999, s. 2.

19 *İrade-MM*, nr. 3245.

